

УДК 364.04

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ: МИНУЛЕ ТА СЬОГОДЕННЯ

Матвеев С.Ф., к.пед.н., професор., Когут І.О., к.фіз.вих, доцент,
Гончаренко Є.В., ст. викладач

Національний університет фізичного виховання та спорту України

У статті розглянуті соціальні засади волонтерського руху в історичному аспекті та виявлені його сучасні тенденції. Проведено порівняльну характеристику принципів волонтерства та сучасного олімпізму.

Ключові слова: волонтер, волонтерський рух, олімпізм.

Матвеев С.Ф., Когут И.А., Гончаренко Е.В. СОЦИАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ВОЛОНТЕРСКОГО ДВИЖЕНИЯ: ПРОШЛОЕ И НАСТОЯЩЕЕ / Национальный университет физического воспитания и спорта Украины, Украина.

В статье рассмотрены социальные основы волонтерского движения в историческом аспекте и выявлены его современные тенденции. Проведена сравнительная характеристика принципов волонтерства и современного олимпизма.

Ключевые слова: волонтер, волонтерское движение, Олимпизм.

Matvieiev S., Kogut I., Goncharenko E. SOCIAL ASPECTS OF VOLUNTEER MOVEMENT: THE PAST AND THE PRESENT / National university of physical education and sport of Ukraine, Ukraine.

In the article the social basis of volunteer movement is examined in the historical approach and its modern trends are shown. The comparative description of the principles of volunteer movement and modern Olympism is done.

Key words: volunteer, volunteer movement, Olympism.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Однією з найважливіших рис нашого часу є розвиток руху, який залучає громадян до участі в зміні всіх сторін життя на краще, формування нових відносин у суспільстві, що в цілому сприятиме вирішенню багатьох проблем сьогодення [2, 3, 5 та інш.].

Волонтерський рух широко розвинений у світі й розглядається як глобальний процес об'єднання людей, які прагнуть зробити внесок на благо свого та світового співтовариства. Волонтери – люди різного віку і професій з різноманітних сфер і прошарків суспільства, які віддають частину своїх сил, часу, знань на благо інших людей і суспільства в цілому. Уряди більш ніж 80-ти країн, у число яких входять і найбільш розвинені країни світу, визнали і сприяють розвиткові у своїх державах національного волонтерського руху, розглядаючи його як діючий інструмент розвитку суспільства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У працях вітчизняних науковців розкриті окремі аспекти волонтерського руху: особливості соціально-педагогічної діяльності студентських волонтерських груп визначені в дисертаційному дослідженні Т. Лях; особливості організації волонтерської роботи майбутніх соціальних педагогів в умовах вищого навчального закладу обґрунтовано в дисертаційному дослідженні З. Бондаренко; технологію залучення та підготовки учнівської молоді до волонтерського руху представлено в працях Р. Вайноли, Н. Заверико, А. Капської; роль волонтерства як складової соціально-педагогічної роботи з молоддю розглянуто в дослідженнях І. Зверевої, Г. Лактіонової, Ю. Поліщука, С. Савченка.

Тема доброчинності та волонтерства розкрита також в дисертаціях російських науковців В. Митрофаненка, О. Митрохіної, Г. Оленіної та інш. Багаторічний досвід волонтерства представлений у роботах зарубіжних авторів, зокрема Р. Кроу, Б. Левайн, Р. Лінча, М. Мерріл, К. Навартнам та інш.

Спільна перемога України та Польщі в тендері на організацію континентальної першості з футболу у 2012 р. спонукає вітчизняних науковців до пошуку сучасних механізмів підготовки волонтерів, як основної ланки якісного проведення Заходів, що й визначає напрямки нашого дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана як складова частина досліджень «Зведеного плану науково-дослідної роботи в сфері фізичної культури і спорту на 2006-2010 р.» Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту за темами 1.1.4 «Історичні та організаційні напрямки розвитку професійного спорту в Україні», 2.5.1 «Організаційні, історичні, теоретико-методичні напрямки розвитку спорту інвалідів».

Мета дослідження – визначення соціальної складової в становленні та розвитку волонтерського руху.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Вивчення в історичному аспекті становлення волонтерського руху тісно пов'язане з розвитком громадської праці. Працю можна розглядати з двох позицій: праця як важка повинність людини; праця як вільне творче розкриття та актуалізація особистості. Свобода є ключовим моментом для розуміння сутності праці в цілому, у тому числі волонтерської праці.

У рабовласницькому суспільстві вільною вважалася праця соціально вільних громадян, які брали участь в управлінні державою, на відміну від праці рабів, соціально залежних людей.

У середньовіччя «праця в поті чола» вважалася прокляттям людини за її первородний гріх. Ф. Аквінський стверджував, що своєю працею людина може забезпечити тільки своє біологічне існування і не здатна досягти високої мети.

Вільна праця вільних людей була ідеалом соціалістів-утопістів. За К. Марксом, вільною виступає праця - антипод таким історичним формам, як рабська, наймана та праця на панщині.

Поява соціально вільного працівника стала найважливішою умовою формування економічно вільної людини західного типу. Феномен США, на думку А. де Токвіля, полягає в тому, що в цьому індустріально розвиненому суспільстві склалися виняткові умови, що визначили формування громадянського суспільства, в основі якого лежала здатність до самоорганізації перших поселенців, які на добровільних засадах будували школи, дороги, будинки, вирішували спільно будь-які проблеми спільноти.

Цінності протестантських сект (праця як шлях до порятунку; високий рівень соціальної організації життя як релігійний обов'язок служіння Богу, добрі справи як знак обраних) у поєднанні з громадянськими свободами заклали традиції волонтерства. Тим самим, феномен добровільної праці полягав у свободі від соціального, економічного і політичного примусу і безкорисливій спрямованості на вирішення проблем спільноти. У той же час було б забагато вважати його повністю альтруїстичним. Безсумнівно релігійна мотивація і мотивація виживання співтовариства за рахунок спільної праці його членів [2, 11].

Подальша історія підтверджує наявність особистих, далеко не завжди безкорисливих мотивів волонтерів, принаймні, їх частини. Як показали дослідження в галузі соціальної роботи в США [9], відносини між соціальними працівниками та волонтерами в XIX і XX ст. склалися напружено і через протидію з боку перших, які прагнули змінити свій статус та роль. Суть полягала в тому, що оплачувані працівники (самі колишні добровольці), які організують працю волонтерів, намагалися перемістити роботу з надання соціальних послуг із сфери безкорисливої діяльності в оплачувану професійну, що їм вдалося і принесло певний статус і винагороди за їхній професіоналізм. На цьому прикладі простежується тісний зв'язок добровільної і професійної праці: серед добровольців з'являється група, яка бажає зробити цей вид праці своїм постійним заняттям, оплачуваною професією.

В Україні, як складовій частині Царської Росії до кінця XIX століття суспільне благодіяння виливається в широкий громадянський рух, що об'єднало у своїх лавах велике число відомих і невідомих активістів, моральною потребою яких була допомога ближньому. Наприклад, безоплатна діяльність представників інтелігенції (вчителів, лікарів тощо) у сфері культури – «ходіння в народ». Такий підхід до принципів добровільної праці був перерваний революцією 1917 року.

Добровільна праця громадян в СРСР була масовою за організаційної підтримки державно-партійними структурами. Вона розглядалась як передкомуністична праця або навіть комуністична праця (суботники, добровільні дружини, тимурівський рух, просвітницька діяльність тощо). Як показав досвід розпаду соціалістичної системи, добровільна праця не була повністю вільною, бо багато в чому мала ідеологічний і частково оплачуваний характер.

Виникнення феномена волонтерства пов'язують з серединою XIX ст., а 1859 рік вважається роком виникнення волонтерського руху у світі. Саме в цей період відомий французький письменник-журналіст Жан Анрі Дюнан, вражений наслідками кривавої битви при Сольферіно, запропонував створення Червоного Хреста – організації, яка б працювала на волонтерських засадах і надавала першу медичну допомогу полоненим та пораненим. Принципами, сформульованими Анрі Дюнаном, керуються і досі волонтерські організації усього світу.

Деякі дослідники [1, 5, 7, 12 та інш.] виділяють XX століття як головну віху в розвитку волонтерського руху. Саме в цей час були створені перші волонтерські організації. На сьогодні засновано Координаційний комітет міжнародної волонтерської служби (CCIVS) під егідою ЮНЕСКО зі штаб-квартирою у Парижі.

Світова статистика свідчить, що 19% дорослого населення Франції хоча б раз у житті брали участь у волонтерських акціях. З них 60% регулярно беруть участь у добровільній роботі, віддаючи їй понад 20

годин на місяць. 46% опитуваних сказали, що вони стали волонтерами, тому що вони відчувають у собі велике бажання допомагати іншим.

Кожен третій німець, - що становить 34% населення Німеччини, - є волонтером і присвячує роботі в добровільних асоціаціях, проектах і групах взаємодопомоги більше 15 годин на місяць. Населення вважає волонтерство унікальною можливістю для отримання життєвого знання і досвіду.

26% японців мають досвід волонтерства в минулому. З них 48% впевнені, що добровільна праця дуже корисна для особистісного зростання і суспільства в цілому.

Близько 33% населення Ірландії є волонтерами. Загальна кількість часу, відданого на волонтерську роботу, дорівнює 96,454 робочим годинам на рік. 72% населення вважає, що волонтери роблять щось таке, що ніколи не може бути зроблено руками оплачуваних співробітників [5, 10].

В Україні існує давня традиція суспільної праці, взаємодопомоги, піклування про ближнього. Осіб, які працювали в цій сфері, називали громадськими діячами, альтруїстами, добродійцями, добровольцями тощо. Настали нові часи, і по-іншому почали називати таких людей – волонтери.

У Законі України «Про соціальні послуги» [3] поняття «волонтер» трактується як фізична особа, яка добровільно здійснює благодійну, неприбуткову та вмотивовану діяльність, що має суспільно корисний характер.

Роль волонтерства в соціальній сфері визнана на державному рівні, що знаходить своє підтвердження в окремих законодавчих документах, зокрема у законах України „Про соціальну роботу з дітьми та молоддю”, „Про соціальні послуги”, у яких добровільна праця волонтерів визнається як необхідна та суспільно корисна [3, 4].

Особливість волонтерського руху в Україні полягає в тому, що найчисельнішою групою волонтерів, які працюють у соціальній сфері, є учнівська та студентська молодь. Участь молодих людей у волонтерському русі дає їм змогу зробити особистий внесок у вирішення соціальних проблем, випробувати свої можливості, беручи участь у проектах і програмах соціальної спрямованості.

Волонтерство – діяльність настільки ж вигідна як для людей, які шукають допомогу, так і для самих волонтерів, тому що волонтерство – це спосіб будувати соціальні відносини; застосовувати на практиці свої моральні та релігійні принципи; одержувати нові навички; знайти підтримку й друзів; відчути себе здатним щось зробити; відчути себе добре.

Добровільність, добровільний вибір, як відображення особистої позиції, – це основний принцип волонтерства. Відомо, що людина може максимально реалізувати себе в будь-якому виді діяльності, якщо вона працює без примусу, добровільно. Відмінною рисою волонтера є те, що, виконуючи ту чи іншу роботу, волонтер усвідомлено йде на повну відсутність грошової винагороди чи погоджується свідомо на значно занижену оплату своєї праці, маючи при цьому реальну можливість за свої послуги одержати більш високий заробіток. Ще одна найважливіша відмінна ознака волонтерства - це соціальна значимість роботи, яку виконують волонтери (табл. 1).

Таблиця 1 – Вплив волонтерського руху на розвиток суспільства

Заходи	Вклад у розвиток суспільства
Здійснення громадської підтримки	Позитивно впливає на імідж школи, ВНЗ, країни тощо
Часткове вирішення фінансових проблем	Безпосередня відсутність витрат на оплату праці
Збільшення кола спілкування	Залучаючи нових людей, з'являється можливість отримати новий погляд на існуючі програми
Забезпечення нових інтелектуальних ресурсів	Волонтери – це не тільки виконавці програм, а й джерело нових ідей, джерело іншого життєвого досвіду.
Надання нових професійних та консультаційних послуг.	Волонтер може бути кваліфікованим юристом, журналістом і може поділитися своїми знаннями.

Аналізуючи таблицю 1, слід зазначити, що волонтерський рух надає можливість людині відчути себе громадянином, зробивши реальний внесок у розвиток свого співтовариства.

Добровільні ініціативи поширюються на будь-яку сферу людської діяльності – роботу з соціально-незахищеними верствами населення (інвалідами, людьми похилого віку, маргіналами), робота в рамках неформальної освіти; вирішення конфліктів; екологічний захист тощо.

Однією зі сфер діяльності, яку сьогодні важко уявити без активної участі волонтерів, є спорт, а саме великомасштабні спортивні заходи, прикладами яких є Олімпійські, Паралімпійські ігри, ігри Спеціальних Олімпіад та інші континентальні комплексні змагання. Успіх організації подібного роду змагань значною мірою залежить від спеціально підготовлених, кваліфіковано виконуючих свої обов'язки добровольців. Більшість людей, які організують і проводять ці заходи, є по своїй суті саме

волонтерами. Людей різних вікових груп, культур, національностей і професій об'єднала пристрасть до спорту і віра в олімпійські ідеали. Поряд зі спортсменами, ці люди - кращий приклад втілення в життя цінностей та ідеалів Олімпізму. Сучасний Олімпізм відноситься до когорти міжнародних явищ, що мають суттєве значення в житті сучасного суспільства. Олімпізм виступає як особливий тип субкультури, з певною системою ідеалів, принципів, цільових установок, менталітету, норм та цінностей [6].

В таблиці 2 наведена порівняльна характеристика принципів волонтерства та Олімпізму, що підтверджує їх спільне прагнення до гуманістичного розвитку особистості; збереження миру та зміцнення дружби між народами; обміну культурними цінностями; встановлення етичних цінностей як в спорті та і в суспільстві в цілому.

Таблиця 2 – Порівняльна характеристика принципів олімпізму т волонтерського руху

Принципи олімпізму	Принципи волонтерського руху
Олімпізм – філософія життя, що підносить і об'єднує в збалансоване ціле гідність тіла, волі й розуму. Олімпізм, що поєднує спорт з культурою та освітою, прагне до створення способу життя, що ґрунтується на радості від зусиль, на виховній цінності гарного прикладу і на повазі до загальних основних етичних принципів.	Визнають право на участь всіх бажаючих незалежно від статі, віку, расової приналежності, віросповідання, фізичних особливостей, відповідного соціального та матеріального становища.
Метою олімпізму є становлення спорту всюди на службу гармонійного розвитку людини з тим, щоб сприяти створенню мирного суспільства, піклується про збереження людської гідності.	Поважають гідність і культуру всіх людей.
Олімпійський рух являє собою концентровану, організовану, універсальну і постійну діяльність всіх осіб та організацій, насажену цінностями олімпізму, здійснювану під керівництвом МОК. Ця діяльність охоплює п'ять континентів. Вершиною її є об'єднання спортсменів усього світу на великому спортивному святі - Олімпійських іграх. Її символом є п'ять переплєтених кілець.	Надають допомогу, безкоштовні послуги особисто або організовано в дусі партнерства і братерства.
Займатися спортом - одне з прав людини. Кожен повинен мати можливість займатися спортом, без дискримінації, у дусі олімпізму, взаєморозуміння, дружби, солідарності та чесної гри. Організація, керівництво та управління спортом повинні контролюватися незалежними спортивними організаціями.	Визнають рівну важливість особистих і колективних потреб, сприяють їх колективному забезпеченню.
Будь-яка форма дискримінації стосовно країни або особи расового, релігійного, політичного характеру, або за ознакою статі - несумісні з належністю до Олімпійського руху.	Ставлять перед собою мету перетворити волонтерство в елемент особистого процвітання, набуття нових знань і навичок, удосконалення здібностей, стимулюючи для цього ініціативу і творчість людей, надаючи кожному можливість бути творцем, а не користувачем, спостерігачем.
Приналежність до Олімпійського руху вимагає обов'язкового дотримання положень Олімпійської Хартії та визнання МОК.	Стимулюють почуття відповідальності, заохочують сімейну, колективну і міжнародну солідарність.

Таким чином, слід зазначити, що принципи Олімпізму та волонтерського руху повною мірою відповідають тенденціям розвитку сучасного суспільства та можуть зробити істотний внесок у процес його становлення на основі ідей гуманізму.

ВИСНОВКИ

1. Волонтерський рух у процесі свого історичного розвитку проходив різноманітні етапи становлення від праці соціально вільних громадян у рабовласницькому суспільстві; добровільних дружин, тимурівського руху у радянські часи до глобального процесу об'єднання людей, які прагнуть зробити внесок на благо свого та світового співтовариства. Було з'ясовано, що значним кроком для розвитку волонтерського руху на національному рівні є проведення в державі великомасштабних спортивних заходів, наприклад Олімпійських ігор чи континентальної першості.
2. У сучасному світі волонтерство набуло статусу невід'ємного і як ніколи актуального соціально-культурного феномену, що характеризує будь-яке високо розвинене і цивілізоване суспільство,

пріоритетами якого виступають гуманістичні цінності. Як свідчить світовий досвід, волонтери, у тому числі олімпійські добровольці, являють собою приклад солідарності і самовідданої праці, як під час організації та проведення Олімпійських ігор, так і для вирішення багатьох соціальних і економічних завдань.

Отримані результати стали лише першим кроком для проведення подальших досліджень з вивчення особливостей становлення та перспектив розвитку волонтерського руху в сучасному суспільстві та спорті зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бидерман К. Координация работы добровольцев и менеджмент волонтерских программ в Великобритании. – 1999. www.trainet.org
2. Волонтеры: Мотивация, привлечение, поощрение: по материалам работы учебных групп. – Минск, 2002.
3. Закон України «Про соціальні послуги» N 966-IV від 19 червня 2003 року. – Режим доступу до закону. : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=966-15>.
4. Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, N 42, ст.213).
5. Коренева М.В. Разработка программы подготовки волонтеров в олимпийском движении и ее внедрение в профессиональное образование сервисных специальностей / Коренева М.В., Кружков Д.А. // Научно-теоретический журнал «Ученые записки университета» имени П.Ф. Лесгафта. № 1 (47) – 2009, С.60–63.
6. Родиченко В. Российская система олимпийского образования (авторский анализ выполнения организационно-методической концепции) / В.Родиченко // Наука в олимпийском спорте. – 2007.- №02. – С. 17-21.
7. Смит Д. Добровольцы – капитал будущего? // Курьер ЮНЕСКО, июнь 2001.
8. Шкуркин А.М. Феномен труда: синергетический взгляд // Общественные науки и современность, №1, 1998. – С. 122-131.
9. Шлихтер А.А. Некоммерческие организации и добровольческий труд в США // Труд за рубежом, № 4, 2000.
10. Guzzetta C. Voluntarism and professionalism: questions of identity and relationship//Voluntarism and social work practice: A growing collaboration / Ed. By Schwartz F.S. - Lanham etc.: Univ. Press of America, 1984, p. 203-219.
11. Phillips M. Motivation and expectation in successful volunteerism// Voluntarism and social work practice: A growing collaboration / Ed. By Schwartz F.S.- Lanham etc.: Univ. Press of America, 1984, p. 139-147.
12. Rick Lynch & Steve Mc Curley “Essential Volunteer Management” 2000 Directory of Social Change UK.

УДК 796.032

ОЛИМПИЙСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Матвеев С.Ф., к.пед.н., профессор., Радченко Л.А., к.физ.восп., доцент

Национальный университет физического воспитания и спорта Украины

В статье выявлены причины, сдерживающие реализацию научных исследований в олимпийском образовании, определены актуальные направления и примерная тематика организации и проведения научных исследований олимпийского образования.

Ключевые слова: олимпийское образование; олимпизм; организация и проблематика научных исследований.